

Mednarodno leto kemije (IYC 2011), Marie Curie in filatelija

Iztok Turel

Fakulteta za kemijo in kemijsko tehnologijo, Univerza v Ljubljani (UL FKKT), Aškerčeva 5, 1000 Ljubljana.
Član odbora za pripravo Mednarodnega leta kemije v Sloveniji.

E-mail: iztok.turel@fkk.uni-lj.si

Mednarodno leto kemije (2011) je za nami in v tem prispevku bom naredil kratko analizo nekaterih aktivnosti, ki so povezane s filatelijo. Pred tem sem o tej tematiki že napisal dva prispevka, ki sta bila objavljena v dnevnem časopisju.^{1,2} Tudi sicer je bilo dogodkov po celem svetu v tem letu ogromno, seznam večine prireditvev, ki so se dogajali v Sloveniji, še vedno lahko pregledate na mednarodnem spletu (www.szf.si).

Mednarodna zveza za čisto in uporabno kemijo (IUPAC) je članice pozvala, naj po možnosti to leto obeležijo tudi z izdajo poštnih znamke, ki je povezana s kemijo. Tako je bilo izdanih okrog trideset znamk (največ priložnostnih v okviru nacionalnih pošt, nekaj pa je bilo izdanih tudi z v zadnjem času zelo priljubljenem načinu po meri (»custom stamp«)). Motivi so bili zelo pestri; od osnovnega logotipa mednarodnega leta kemije (IYC 2011), raznih kemijskih zvrsti in prizorov iz laboratorijev pa do znanih kemikov. Z enostavno analizo hitro lahko ugotovimo, da je prevladujoči motiv velika znanstvenica, Marie Curie (rojena Sklodowska). To seveda ni nikakršno presenečenje ali naključje, saj je v letu 2011 minilo prav sto let od-

kar je ta velika znanstvenica dobila Nobelovo nagrado za kemijo (za odkritje elementov polonija in radija). Na kratko bom spomnil še na nekaj pomembnih razlogov zaradi katerih je Marie Curie nedvomno ena od najbolj poznanih znanstvenic sploh. Bila je med pionirji radiokemije, prva ženska profesorica na prestižni pariški univerzi Sorbona in edina ženska do sedaj, ki je prejela kar dve Nobelovi nagradi (za fiziko in kemijo). Brez dvoma je s svojimi raziskovalnimi uspehi naredila mnogo za popularizacijo znanosti in je še danes vzor mnogim, ki se podajajo na pot v skrivnostni svet naravoslovja. Nedvomno je lahko svetel vzor tudi zaradi svojih pozitivnih osebnostnih lastnosti. Njena odkritja so bila osnova za uvedbo radioaktivnih elementov v medicino, kjer jih še danes veliko uporabljamo. Znano je tudi, da je med prvo svetovno vojno, ko rentgenska diagnostika še ni bila uveljavljena, sodelovala v vojaški medicinski enoti in obiskovala nevarne položaje na fronti. Zanimivo je tudi, da zakonca Curie svojih odkritij nista želela patentirati, čeprav sta se zavedala možnosti različnih aplikacij. Menila sta, da sta le raziskovalca, odkritja pa pripadajo človeštvu.

Slika 1: Izbor znamk iz leta 2011, ki prikazujejo Marie Curie.

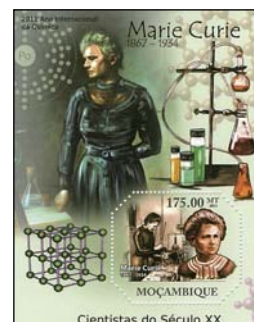

Slika 2: Znamki iz Severne Koreje in Šri Lanke, ki vključujeta poleg Marie Curie še lokalno pomembne znanstvenike in kemijske spojine.

Razumljivo je, da je bila Marie Curie cenjena že za časa svojega življenja. Svoje spoštovanje do velike raziskovalke (in njenega moža Pierra) so ljudje izražali na zelo različne načine, naj omenim le nekatere. Izdane so bile številne biografije, saj tudi njeno osebno življenje nikakor ni bilo dolgočasno. Posneti so bili tudi filmi in dokumentarne oddaje, ki so prikazovale različne vidike njenega življenja. Po njej se imenujejo mnoge ulice, parki, šole, univerze. Ne pozabimo tudi na 96 element. Element kirij (Cm), na zastarelo enoto aktivnosti radioaktivnega sevanja curie (Ci) in celo na mesečev krater, ki nosi njen dekliški priimek Sklodowska. No, tudi zbiralci se ne morejo pritoževati zaradi pomanjkanja izdelkov povezanih z madame Curie; izdani so bili mnogi kovanci, bankovci, medalje in pa seveda znamke! Tudi sicer je jasno motiv Marie Curie bil na znamkah mnogokrat upodobljen že pred letom 2011. Menda se je njena podoba na filatelističnih izdelkih do sedaj pojavila več kot stokrat in je po pogostnosti med desetimi največkrat upodobljenimi znanstveniki in pa celo tretja najbolj pogosto prikazana ženska. Zanimivo da je bila prva znamka z njenim motivom izdana že daljnega leta 1935 v Turčiji. Seveda so motivi na znamkah zelo raznoliki; na mnogih

Slike 4: Blok znamke iz Gabona, Toga in Mozambika.

Slika 3: Znamki iz Moldavije.

se pojavlja sama, na nekaterih skupaj z možem Pierrom. Omeniti velja, da sta na znamki predstavljena tudi njena hči Irene z možem Fredericom Joliot-Curiejem, ki sta prav tako dobila Nobelovo nagrado za kemijo (1935). Več o vseh tovrstnih izdanih znamkah je napisano v različnih virih.^{3,4}

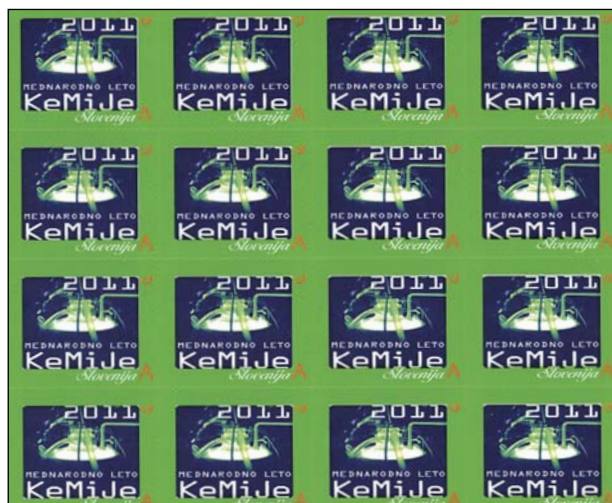
Sledi pregled znamk oziroma nekaterih drugih filatelističnih materialov z motivom M. Curie izdanih v letu 2011. Na slikah 1–6 v tem prispevku je predstavljenih nekaj izbranih primerkov filatelističnih materialov izdanih v tem letu. Po vrsti so znamke izdali v Franciji, na Šri Lanki, Španiji, na Jerseyu, Bosni in Hercegovini (Republika Srbska), Gabonu, Togu, Mozambiku, Paragvaju, Severni Koreji, na Švedskem, na Poljskem, Moldaviji in Gvineji. V nekaterih od omenjenih držav so izdali celo več tovrstnih znamk. Na teh znamkah je slovita raziskovalka največkrat upodobljena sama, včasih pa tudi v prisotnosti drugega raziskovalca. Takšni znamki sta bili izdani na Šri Lanki in v Severni Koreji. Prva znamka poleg M. Curie prikazuje enega od pionirjev kemije na Šri Lanki profesorja M.U.S. Sultanbawo in pa modri safir, ki je tipičen za to deželo. Druga znamka pa predstavlja del formule sintetičnega vlakna vinalona pri razvoju katerega je sodeloval

Slika 5: Nekatere znamke so bile istočasno izdane s sodelovanjem dveh držav. Domovina M. Curie (Poljska) je tako izdala znamko z enakim motivom kot Švedska (v tej deželi podeljujejo Nobelove nagrade). Slika prikazuje ovitek prvega dne (ovitek prvega dne je filatelistični izdelek, ki je sestavljen iz znamke, ovitka z ilustracijo in žiga prvega dne, ki sta običajno vsebinsko povezana z znamko).

korejski raziskovalec Ri Sung Gi. Večina znamk izdanih v mednarodnem letu kemijeje predstavljenih tudi na svetovnem spletu.⁵ Seveda je možno, da je bila izdana še kakšna znamka, predvsem morda znamka »po meri«, ki jo dandanes lahko naroči vsak.

Naj na koncu dodam še nekaj besed o dogodkih povezanih s filatelijo, Slovenijo in mednarodnim letom kemije. Pri nas je bilo organiziranih nekaj filatelističnih razstav (po moji vednosti o Marie Curie v Novem mestu⁶ in o mineralih v Ljubljani). Žal v Sloveniji pobuda za izdajo uradne priložnostne znamke ni bila uspešna. Smo se pa odločili da ob zaključnem dogodku proslavljanja mednarodnega leta kemije v Sloveniji v Mariboru (26. 1. 2012) vseeno izdamo omejeno število osebnih znamk (narejenih po meri) in priložnostni žig. Ožigosane pisemske ovojnice smo razdelili udeležencem prireditve. Na izdani znamki je prikazan fotokemični reaktor za sintezo kriptonovega difluorida v tekočem fluoru. Raziskovanje najreaktivnejšega elementa fluora ima v Sloveniji lepo tradicijo. Skupina prof. Jožeta Slivnika (IJS) je v šestdesetih letih prejšnjega stoletja prva v literaturi objavila opis sinteze ksenonovega heksafluorida. To je bila ena prvih pripravljenih spojin žlahtnih plinov, za katere je dolga leta veljalo da ne tvorijo spojin. Znamka in žig sta bili predstavljeni v Delovi prilogi Znanost (2. 2. 2012). Na zaključnem dogodku v Mariboru so bile podeljene pohvale za opravljeno delo med mednarodnim letom kemije. Sledil je kulturni program, ki je med drugim vključeval tudi predstavo o Marie Curie. Podpisani sem predstavil kemijske znamke, ki so bile izdane v tem letu. Sledila je

Slika 6: Osebnne slovenske znamke in žig (fotografija dr. Gašper Tavčar (IJS), oblikovanje loga Sabina Herle, oblikovanje žiga dr. Andro Alujevič).

še predstavitev projektov, ki so jih pripravili učenci in dijaki raznih slovenskih šol.

Reference

1. I. Turel, Kemija je povsod. Delo, 9. feb. 2012, letn. 54, št. 32, str. 22.
2. I. Turel, Mednarodno leto kemije, Slovenija in filatelija. Dnevnik, 10. dec. 2011, letn. 61, str. 29.
3. D. Rabinovich, Chemistry International, Vol. 33 No. 6, November–December 2011.
4. E. Heilbronner in F. A. Miller, »A philatelic ramble through chemistry«, založba Wiley-VCH, Weinheim (1998).
5. <http://www.chemistry2011.org/participate/activities/show?id=533>
6. <http://www.vaskanal.com/arhiv-oddaj/video/1648/Razstava-znamk-o-Marie-Curie.html>